

Baningenjörens vardag

När man går igenom handlingar från NÖJ, MÖJ, VSBJ och TÖJ stöter man ofta på underskriften Laurell, framför allt på papper från TÖJ tiden med stämpel "Trafikaktiebolaget Östergötlands Smalspåriga Järnvägar, Ban- och Maskiningjören". Torsten Henrik Laurell var under många år baningenjör och under en period även maskiningjör vid NÖJ, han blev sedan ban- och maskiningjör vid TÖJ samt slutade sitt yrkesverkssamma liv som chef för 38 bansektionen vid SJ omfattande TÖJ och NVHJ.

Han var född i Örebro 1887 där hans far arbetade som ingenjör vid Örebro stads kanalbyggnad, vatten- och avloppsbyggnad. Efter studentexamen i Uppsala och tekniska studier vid Kungl. Tekniska Högskolan började hans yrkeskarriär vid byggandet av ett antal järnvägar samt bl.a. vid Uppsala - Gävle Järnväg som ingenjör vid banavdelningen. 1919 blev han anställd vid Norra Östergötlands Järnvägar som baningenjör.

Efter några år, närmare bestämt 1925 får han titeln Ban- och Maskiningjör eftersom han också får ansvar för den rullande materielen. Banavdelningen vid NÖJ bestod vid den tiden av mer än 30 man, fördelade på grindvakter, banvakter, banarbetare och banmästare, vilka baningenjören var chef för. Man kan ju föreställa sig att mycket av det arbete som ingick i hans uppgifter var av teknisk art, vad som däremot kanske inte är lika känt är att han som baningenjör hade ansvar för så många fastigheter och då också dess invånare. NÖJ hade, och det gällde även de andra järnvägarna en mängd vaktstugor, hållplatser, stationer och lägenheter. Naturligtvis ingick också lokaler som verkstäder, lokstallar mm i hans ansvarsområde.

Redan från senare delen av 20-talet finns protokoll bevarade från sk. Underhålls-besiktningar som gjordes vid järnvägen där Laurell och banmästaren tillsammans med den boende synade bostaden. I protokollet listades alla stugor, hus och andra fasta inventarier som broar mm. I början av 30-talet började man också att syna brandsläckningsutrustningen som hinkar, sprutor och stegar i järnvägens fastigheter. Detta berodde på att järnvägen då försäkrade sina fastigheter och i villkoren fanns inskrivet att brandsyn skulle företas varje år. I protokollet framgår dels hur skicket

Baningenjör vid bl.a. TÖJ, Torsten Laurell

var både ute och inne i resp. hus samt ev. underhållsåtgärder som behövs under året. I vissa fall kan man även hitta kommentarer som att "familjen består av många barn och det är dålig ordning" eller att något är särskilt dåligt och misskött. Speciellt banvaktsfamiljerna hade ett tufft liv, och det framgår i många fall av den brevväxlingen som förekom utöver besiktningarna, mellan banvakten, i några fall även hustrun och Laurell. Spisen klagdes det ofta på, brist på vatten samt att man inte hade någon bykstuga.

Nedan redovisas några exempel på den brevväxlingen som förekom mellan boende och baningenjören.

Hustrun till banvakten i Trolleflod skriver följande den 12 april 1939.

"Jag tänkte skriva å be Baningenjören om en sak, om jag kan få ett Bryggghus, för det är så svårt att stå ute å byka å kalt så man kan frysa ijäl på vintern, farlitt elda ute på sommaren, inne är så svårt, så jag har ingen ann råd änn att be Baningenjören på det vänligaste att få ett."

Hur det gick med brygghuset är jag inte säker på men Laurell ber banmästaren att undersöka var det behövs och är möjligt att ordna bykstuga. I många fall byggs bykstuga under kommande år i den lilla ladugård som fanns i anslutning till de flesta banvaktstugorna. Det är svårt att tänka sig att det inte fanns tvättstugor till alla hus på 1940-talet men så var det.

Vid ett annat tillfälle hettar det till ordentligt vid kontakten mellan Laurell och en platsvakt, hon skriver:

“Jag vill härmed göra en förfrågan hur det skall bli med kokspiseln. Det är nu omöjligt att få någon värme i ugnen, så jag kan inte baka i den längre, utan **få vi inte den utbytt snarast måste jag be Borggårds Bruk** hjälpa mig med en ny. Vi får väl kosta den själva om ej järnvägen har råd. Jag har talat med bm. (banmästaren red:s anmärkning) om saken för en månad sedan.”

Laurells svar visar att han inte gillade platsvaktens sätt att framföra sin klagan, han skriver:

“Med anledning av ovanstående skrivelse får jag meddela att vid hänvändelse till mig med begäran om reparation o.d. får icke hotelser eller olämpliga uttryck, som härovan äro under-

strukna med rött, (fet text red:s anmärkning) användas om ifrågavarande begäran skall beaktas.”

Man kan tycka att hans reaktion är något överdriven men tiderna var annorlunda och man fick nog tänka sig väldigt mycket för hur man skrev till överheten. För övrigt så verkar det som om platsvakten fick sin spis för Laurell ber banmästaren att titta på spisen och han avslutar med:

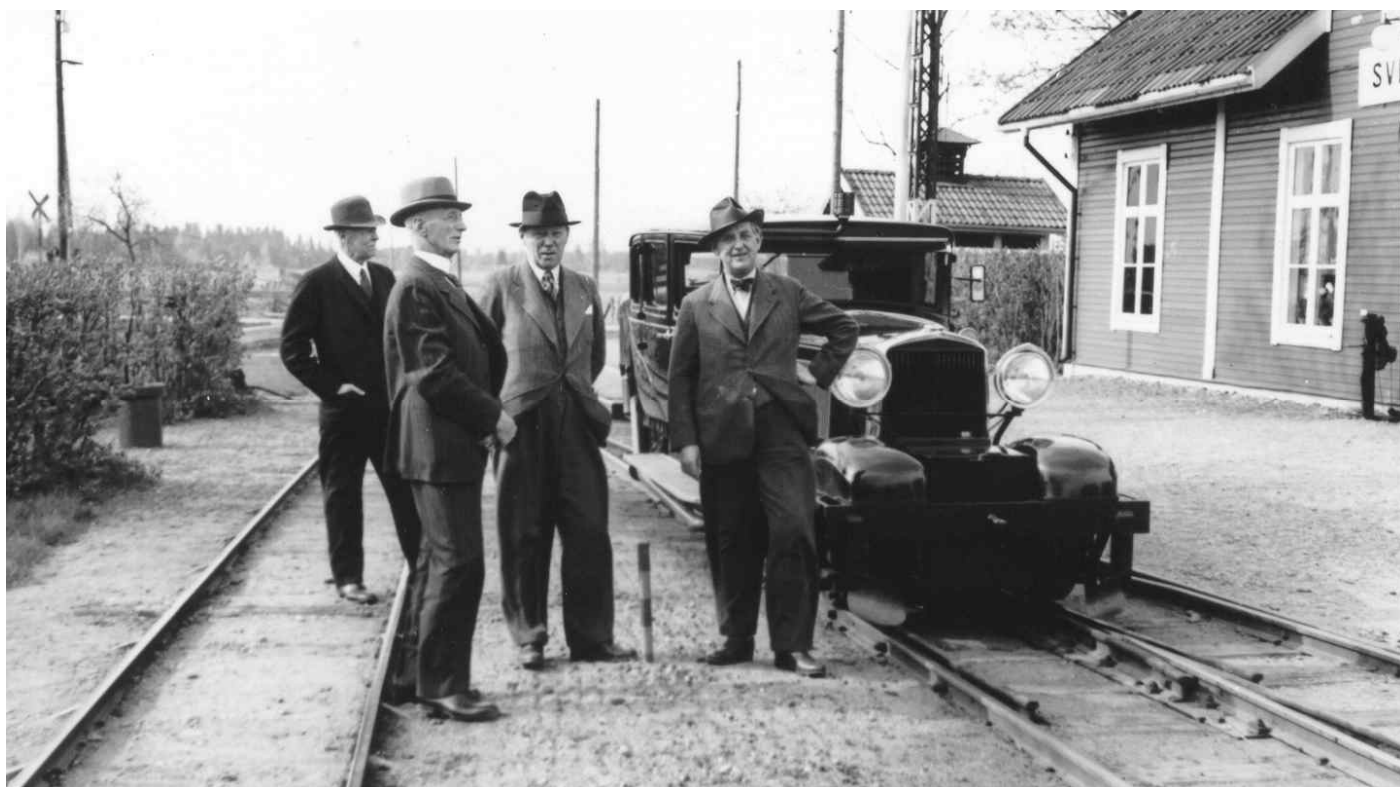
“ Kanske bäst att göra utbytet nu i år under alla omständigheter, det kommer väl ej att undgås om något år i alla fall.” Så platsvakten fick nog sin nya spis så att hon kunde baka sitt bröd.

Vid ett annat tillfälle ser man just att järnvägen var en fastighetsägare som vilken annan med samma problem som brukar vara med en del hyresgäster. Laurell skriver i ett meddelande till en flyttad hyresgäst:

“Sedan ni avflyttat från vaktstugan vid Lillsjön företog jag avsyning av lägenheten och befanns då den samma vara i högsta grad illa vårdad. Så vanskött, smutsig och snuskig har jag ännu aldrig sett en lägenhet vid NÖJ och fodrar förvaltningen ovillkorligen att den lägenhet Ni nu bebor icke behandlas på samma vis. Enl. avtalets Kpt. 1 § 12 Mom. 5 skall lägenhet av järnvägsman väl

Vaktstuga nr: 10 på NÖJ, Kulla i Hällestad ca: 1920. Banvakt Lilja med familj. Detta var en av de vaktstugor som fanns på NÖJ och som ingick i de besiktningar som Torsten Laurell gjorde under sin tid som baningenjör.

Inspektion på NÖJ. Tyvärr finns inte Torsten Laurell med på de fotografier som tagits vid sådana tillfällen, detta beror i många fall på att det var Laurell som var fotografen.

vårdas och iakttagas hädanefter ej detta kommer förvaltningen att uppsäga Eder som hyresgäst och fodra ersättning för de kostnader som genom värdens uppstått. “

En annan del av den brevväxling som förekom handlade om förflyttning av banvakter mellan de olika vaktstugorna. Omsättningen av banvakter var tidvis ganska stor, förändringar av vaktsträckor förekom under åren vilket föranledde flyttning mellan stugorna. De flesta banvakter föredrog att bo i vaktstuga som låg i närheten av korsning mellan järnvägen och allmän väg eftersom detta gav en extra inkomst till i de flesta fall hustrun då hon kunde jobba som grindvakt och i vissa fall även hållplatsvakt vilket renderade henne en lön på 30 kr. per månad (1931).

Genom att jag fått möjlighet att läsa en del av de dokument som finns kvar om denna del av baningenjörens vardag i arbetet, tycker jag mig förstå att Laurell var rättvis och under rådande förhållanden hade god förståelse för hur människorna hade det i sin vardag. Detta har också framkommit i de fall där jag i andra hand kunnat få synpunkter på hur han var som person. Järnvägens möjligheter att förbättra villkoren för sina anställda var som alltid ekonomiskt betingade men NÖJ och övriga företag var nog i de flesta fall måna om sina anställda och försökte förbättra bl.a. bostäderna i

takt med att kraven och möjligheterna ökade.

Detta med hur järnvägen skötte sina fastigheter är inget som enbart gäller NÖJ utan det var något som också gällde för övriga järnvägar inom TÖJ. Under sin tid som baningenjör för NÖJ och TÖJ åkte Laurell runt en gång per år för att besikta alla järnvägarnas hus och fasta inventarier, företrädesvis gjordes inspektionen mitt i sommaren med hjälp av någon av järnvägens inspektionsfordon. Ibland var också trafikchefen med, men i de flesta fall så gjordes besiktningen av Laurell och den banmästare som var ansvarig för respektive sträcka.

Torsten Laurell kom att vara den smalspåriga järnvägen och dess företag i Östergötland trogen i 34 år, de sista tre åren inom SJ. Efter pensioneringen förblev han bosatt i Norrköping ända till sin död 1978, han var då 90 år.

Bilder och material kommer från Östergötlands Järnvägsmuseum och författarens samlingar.

B-Å Rudström